

پرسشنامه مرزهای ارتباطی خانواده (RBQ): ساخت و هنجاریابی

احمدرضا کیانی چلمردی^۱، مسعود اسدی^۲، اصغر شیرعلی پور^۳ و الهام فتحی^۴

چکیده

پژوهش حاضر با هدف ساخت و هنجاریابی پرسشنامه مرزهای ارتباطی خانواده انجام گرفت. جامعه آماری این پژوهش را کلیه دانش‌آموزان ساکن در شهرستان ساری تشکیل دادند. گروه نمونه شامل ۲۰۰ دانش‌آموز دبیرستانی بود که به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای تصادفی انتخاب شدند. ابزار پژوهش پرسشنامه محقق ساخته «مرزهای ارتباطی خانواده» بر مبنای نظریه خانواده‌درمانی ساختاری مینوچین بود. نتایج تحلیل عاملی اکتشافی سه عامل مرزهای بهنجار، مرزهای بهم‌تنیده و مرزهای گسسته را مشخص نمود. همچنین نتایج این تحلیل نشان داد که سه عامل استخراج شده ۶۲/۲۸ درصد از واریانس مرزهای ارتباطی خانواده را تبیین می‌کند. تحلیل عاملی تأییدی نشان داد که عامل‌های استخراج شده با توان خوبی مرزهای ارتباطی خانواده را اندازه‌گیری می‌کنند. تحلیل پایایی، روایی همگرا و تشخیصی مؤلفه‌های مرزهای ارتباطی خانواده نشان داد که سؤالات در سنجش مؤلفه‌های مرزهای ارتباطی خانواده از دقت کافی برخوردارند. پایایی به روش الفای کرونباخ بالاتر از ۰/۶۰ و پایایی مرکب نیز بیشتر از ۰/۷۰ گزارش شد که نشان داد که هر سه مؤلفه در تعیین سازه مرزهای ارتباطی خانواده از دقت لازم برخوردارند. نتایج نمره استاندارد T و Z برای بررسی هنجاریابی، نشان داد افرادی که نمرات T آنها از میانگین بالاترند از محدوده‌ها و مرزهای ارتباطی خانواده‌های خود بخوبی آگاهند و افرادی که نمرات T آنها از میانگین پایین‌ترند، از محدوده‌ها و مرزهای ارتباطی خانواده‌های خود بخوبی آگاه نیستند. نتایج حاصل از این پژوهش نشان داد که پرسشنامه مذکور از روایی و پایایی خوبی برخوردار و برای سنجش مرزهای ارتباطی خانواده مناسب است. از این رو می‌توان از نتایج پژوهش حاضر در مشاوره خانواده برای سنجش مرزهای ارتباطی خانواده و اتخاذ راهبردهای درمانی مناسب و همچنین پژوهش‌های مرتبط با مرزهای ارتباطی خانواده استفاده نمود.

واژه‌های کلیدی: مرزهای ارتباطی خانواده، خانواده درمانی ساختاری، هنجاریابی، روایی، پایایی

۱. نویسنده رابط: استادیار، گروه مشاوره، دانشگاه محقق اردبیلی (Ahmadreza_kiani@yahoo.com)

۲. استادیار، گروه روان‌شناسی و مشاوره، دانشگاه اراک

۳. کارشناس ارشد تحقیقات آموزشی، دانشگاه خوارزمی

۴. استادیار گروه مشاوره، دانشگاه حضرت معصومه، قم، ایران

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۷/۰۹/۰۳

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۸/۰۵/۱۵

مقدمه

خانواده چیزی بیش از مجموعه افرادی است که در یک فضای مادی و روانی خاص به سر می‌برند. خانواده یک نظام اجتماعی و طبیعی است که ویژگی‌های خاص خود را دارد (گلدنبرگ و گلدنبرگ^۱، ۲۰۱۱؛ ترجمه حسین‌شاهی براواتی، ۱۳۹۷). خانواده به عنوان یک سیستم اینگونه تعریف می‌شود: موجودی که اجزای آن با هم تغییر می‌کنند و با انحراف برای حفظ تعادل خود فعال می‌شوند (مینوچین، ۱۹۷۴؛ ترجمه ثنایی، ۱۳۹۵). خانواده‌درمانی ساختاری فرض می‌کند که خانواده‌ها یک الگوی ارتباطی قابل ملاحظه با دیگران دارند و از این رو می‌توان تعامل خرده-سیستمی^۲ متفاوتی از قبیل زیرمجموعه والدینی، زیر مجموعه برادر-خواهری را مشاهده کرد. خرده‌سیستم‌ها، زیرمجموعه‌های درون الگوی بزرگتر خانواده هستند که هر کدام نقش خاص خود را دارند که باید انجام دهند. مرزهای^۳ قابل تعریفی بین این زیرمجموعه‌ها وجود دارد که باید مورد توجه قرار گیرد. مرز یک «خط مالکیت^۴» است که معرف یک شخص است و تعیین می‌کند که کجا یک نفر خاتمه می‌یابد و دیگری آغاز می‌شود. هر خانواده‌ای دارای مرز و زیرمنظومه‌هایی می‌باشد که چگونگی سازمان‌بندی و روابط بین افراد را در این سیستم تعیین می‌کنند. مرزهای یک زیرمنظومه^۵ عبارت از مقرراتی است که تعیین می‌کند چه کسی و چگونه جزء این زیرمنظومه است. عملکرد یا نقش مرز حراست از عمل متمایزسازی^۶ سیستم است (کلود و تاون سد، ۲۰۱۴؛ ترجمه‌ی صیادللو، ۱۳۹۵). از دیدگاه خانواده‌درمانی ساختاری^۷ که مبتنی بر نظریه سیستم‌ها^۸ می‌باشد، مرزها خطوط نامرئی هستند که افراد یا زیرمنظومه‌ها را از نظر روانی از هم جدا می‌کنند و منجر به تشکیل زیرسیستم‌های خانواده^۹ می‌شوند (تبریزی، دیبائیان، جعفری و کاردانی، ۱۳۹۱). مرزهای درون خانواده از لحاظ انعطاف‌پذیری یا

-
1. Goldenberg & Goldenberg
  2. subsystem interaction
  3. boundaries
  4. possession line
  5. Subsystem
  6. Differentiation
  7. structural family therapy
  8. systems theories
  9. family subsystems

نفوذپذیری^۱ با یکدیگر تفاوت دارند، و میزان دسترسی به هر خرده نظام، ماهیت و فراوانی ارتباط و تماس میان اعضای خانواده را تعیین می‌کند (گلدنبرگ و گلدنبرگ، ۲۰۱۱؛ ترجمه حسین-شاهی براواتی، ۱۳۹۷). نوع مرزها در روابط بین اعضای خانواده تاثیر دارند (مینوچین، ۱۹۷۴؛ ترجمه ثنایی، ۱۳۹۵).

بر طبق دیدگاه خانواده‌درمانی ساختاری، مرزها می‌توانند گسسته^۲، درهم تنیده^۳ و بهنجار^۴ باشند. در مرزهای گسسته یا خشک^۵، ساختار سالم، نظم یا قدرت دیده نمی‌شود، پیوند بین اعضای خانواده ضعیف است. اعضای خانواده‌های با مرز گسسته، ممکن است مستقلانه عمل کنند، اما گرفتار احساس استقلال مسخ شده‌اند و از فقدان حس وفاداری و تعلق و قابلیت بهم-وابستگی^۶ و طلب حمایت مورد نیاز رنج می‌برند. در این خانواده‌ها روابط بین افراد بسیار خشک و سخت است و رفتارهای اعضا برهم تاثیر کمی دارد (نیکولز و شوارتز، ۲۰۱۱؛ ترجمه دهقانی و همکاران، ۱۳۹۶). مرزهای درهم تنیده شدیداً گنگ و نامتمایز هستند. بنابراین، به سادگی از سوی سایر اعضای خانواده مورد تجاوز قرار می‌گیرند و مرزهای هر خرده‌نظام در خانواده‌های به هم‌تنیده، در حدی ناچیز تفکیک شده است و به سادگی می‌توان از آن عبور کرد (گلدنبرگ و گلدنبرگ، ۲۰۱۱؛ ترجمه حسین‌شاهی براواتی، ۱۳۹۷). در مرزهای بهنجار یا واضح، هر یک از خرده‌نظام‌ها در عین اینکه مستقل از هم عمل می‌کنند، با هم متحد هستند. اعضای هر خرده-نظام در عملکرد خرده‌نظام دیگر مداخله نمی‌کنند و سلسله مراتب قدرت در خانواده برقرار می‌باشد (نیکولز و شوارتز، ۲۰۱۱؛ ترجمه دهقانی و همکاران، ۱۳۹۶).

مطالعات نشان داده است در خانواده‌هایی که یک عضو بیمار وجود دارد، الگوها و مرزهای ارتباط، خشک‌تر، و نامنعطف‌تر است. در خانواده‌هایی که بن بست مضاعف وجود دارد، ارتباط دارای چند سطح است؛ آنچه آشکارا در یک سطح از فرد خواسته می‌شود و در سطح دیگری به صورت پنهان نفی یا نقض می‌شود و فرد در تنگنا یا بن‌بست قرار می‌گیرد (مرادی، ۲۰۱۷). هر با

- 1 . permeability
2. disengaged
3. enmeshed
4. normal
5. rigid
- 6 . interdependence

و همکاران نشان دادند که در خانواده هایی که والدین سبک‌های طرد کننده دارند، فرزندان بیشتر به خودکشی فکر می‌کنند (ماتجویچ، جوانویچ و لازارویچ، ۲۰۱۴). کیم و لی (۲۰۱۳) می‌نویسند که روابط ضعیف و ناکارآمد بین والدین و کودکان باعث می‌شود که فرزندان از استرس تحصیلی در رنج باشند و احساس کنند که از نظر اجتماعی مورد حمایت نیستند و در مواقع مشکلات، احساس تنهایی کنند.

در خانواده کارآمد مرزهای روشن به هر عضو خانواده، احساس «من» بودن^۱ و تعلق به گروه می‌دهد، بدین معنی که هر عضو فردیت خود را حفظ می‌کند، ولی نه به قیمت از دست دادن احساس تعلق به خانواده (گلدنبرگ و گلدنبرگ، ۲۰۱۱؛ ترجمه حسین‌شاهی براواتی، ۱۳۹۷). در این ساختار بین زیرسیستم‌های والد و کودک مرزهای بین‌نسلی مشخصی وجود دارد. این مرزها نباید خشک یا مبهم و پراکنده باشند و عملکرد خانواده را خشک یا آشفته^۲ سازند. از نظر همبستگی و نزدیکی عاطفی، مرزها نباید درهم فرورفته یا بی‌قید و بند باشند (کار، ۱۳۸۴). عملکرد ایده‌آل خانواده زمانی رخ می‌دهد که مرزها واضح هستند و تعادلی بین استقلال و اتحاد برقرار باشد. مرزها باید به اندازه کافی قوی باشند تا از رشد سالم سیستم حمایت کنند، در حالی که هنوز یک جریان پایدار در درون و بیرون سیستم برقرار است (مینوچین، ۱۹۷۴؛ ترجمه ثنایی، ۱۳۹۵).

کیفیت رابطه والد-نوجوان با پیامدهای مثبت و منفی در دوران نوجوانی همراه است که شامل شایستگی اجتماعی، ارزش‌های مثبت، افسردگی و پرخاشگری می‌شود (مک‌کینی و پنک، ۲۰۱۱). چنین روابطی نه تنها خود را به صورت احساسات مثبت نزدیکی و صمیمیت نشان می‌دهد، بلکه می‌تواند خود را به صورت احساسات منفی مرتبط با تعارض نشان دهد (سیفگی-کرنگ، اوربک و ورمولست، ۲۰۱۰).

از آنجا که طبق گفته‌های ذکر شده در بالا، مرزهای خانواده اهمیت بسیاری در سلامت و بهزیستی اعضای آن دارد و می‌تواند موفقیت و تعادل و پیشرفت خانواده را تا حدی پیش‌بینی نماید. تاکنون ابزار سنجش مرزهای ارتباطی در خانواده منطبق با فرهنگ ایران طراحی نشده

است، بنابراین بر خورداری از پرسشنامه‌ای که با شرایط فرهنگی ایران منطبق باشد، می‌تواند برای روان‌شناسان و مشاوران خانواده در ارزیابی مشکلات ارتباطی خانواده و انتخاب راهبردهای درمانی مناسب، مفید باشد. از این رو پژوهش حاضر با هدف ساخت و هنجاریابی پرسشنامه‌ی مرزهای ارتباطی خانواده بر اساس نظریه خانواده‌درمانی ساختاری مینوچین انجام گردید.

روش

پژوهش حاضر در چهارچوب یک طرح غیرآزمایشی، از نوع همبستگی انجام شده است. جامعه آماری، نمونه و روش نمونه‌گیری: جامعه آماری این پژوهش کلیه دانش‌آموزان شهرستان ساری می‌باشند. نمونه مورد نظر شامل ۲۰۰ دانش‌آموز بود که به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای تصادفی انتخاب و مورد آزمون قرار گرفتند. روش نمونه‌گیری بدین شکل بود که با مراجعه به آموزش و پرورش شهر ساری و تهیه نقشه مدارس مناطق، از سه منطقه موجود، یک منطقه به عنوان خوشه در نظر گرفته شد. سپس از آن منطقه ۱۰ مدرسه به صورت تصادفی انتخاب شد و از هر مدرسه ۲۰ دانش‌آموز که ویژگی مورد نظر را دارا بودند، انتخاب شدند. بدین ترتیب ۲۰۰ دانش‌آموز انتخاب شدند و به پرسشنامه‌های مربوط به پژوهش پاسخ دادند. لازم به ذکر است که پیش از تکمیل پرسشنامه‌های مورد نظر توسط آزمودنی‌ها، توضیحاتی در زمینه هدف پژوهش و شیوه تکمیل مقیاس‌های به کار برده شده توسط پژوهشگران برای آزمودنی‌ها ارائه گردید.

جهت جمع‌آوری داده‌ها از ابزارهای ذیل استفاده شد:

مقیاس مرزهای ارتباطی توسط محقق ساخته شد و برای سنجش سه مرز ارتباطی خانواده شامل ۱- مرز درهم‌تنیده، ۲- مرز بهنجار و ۳- مرز گسسته در خانواده تهیه شده است. در این پرسشنامه از تعداد ۳۰ سوال برای اندازه‌گیری مرزهای خانواده طراحی شده است. برای اندازه‌گیری سه نوع مرز درون خانواده، ۱۰ سوال بهم‌تنیدگی مرزهای درون خانواده، ۱۰ سوال بهنجار بودن مرزهای درون خانواده و ۱۰ سوال گسستگی مرزهای درون خانواده را اندازه‌گیری می‌کند. به منظور بررسی میزان کارآمدی سئوال‌ات ابتدا روایی محتوایی در اجرای مقدماتی توسط گروهی از استادان در زمینه موضوع مرزهای ارتباطی خانواده بررسی گردید. و از آنها خواسته

شد برای هر ماده پرسشنامه سه پرسش ۱- آیا پرسش مفهوم است ۲- آیا پرسش با مرزهای ارتباطی مرتبط است ۳- آیا پرسش مرزهای ارتباطی را می‌سنجد؟ را ارزیابی کنند و در بخش روایی صوری نیز سعی شد سؤالات آزمون به گونه‌ای انتخاب شود که کلمات و جملات و محتوای ظاهری رغبت آزمودنی‌ها را برانگیزاند. برای رسیدن به این هدف ۱. سطح درک آزمودنی‌ها برای تنظیم نوع جملات در نظر گرفته شد، ۲. نوع کلمات و محتوای سؤالات متناسب با علائق پاسخ‌دهندگان برگزیده شد و ۳. صفحه‌آرایی دفترچه سؤالات، نوع حروف چاپی و عناوین به کار برده شده با عنوان آزمون و اهداف آن هماهنگی داشت و برای روایی محتوایی آنها از چند متخصص حوزه مشاوره خانواده کمک گرفته شد تا سؤالاتی که محتوای آنها مطلوب نیست یا از موضوع مورد نظر دور هستند، کنار گذاشته شوند. پس از تأیید روایی محتوایی و صوری، پایایی پرسشنامه در اجرای مقدماتی روی ۴۰ نفر اجرا شد و این ضریب برای کل مقیاس ۰/۷۸، برای مقیاس مرزهای بیرون خانواده ۰/۷۲ و برای مقیاس مرزهای درون خانواده ۰/۷۶ بدست آمد. بدین ترتیب پرسشنامه برای اجرای نهایی آماده شد.

پس از جمع آوری داده‌ها و ورود آنها به رایانه، داده‌ها با استفاده از نرم‌افزارهای لیزرل، نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۵، تحلیل شدند. از نرم افزار SPSS برای تعیین پایایی همسانی درونی و تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شد. از نرم افزار لیزرل جهت انجام تحلیل عاملی تأییدی بهره گرفته شد و در نهایت پایایی مرکب (CV)، پایایی هر سوال (IR)، متوسط واریانس استخراجی (AVE)، حداکثر واریانس مشترک (MSV) و متوسط واریانس مشترک (ASV) برای تعیین روایی همگرا و واگرا (تشخیصی) بر اساس مدل نهایی و مطابق مدل پیشنهاد فرنل و لارکر^۱ (۱۹۸۱) محاسبه گردید.

نتایج

برآورد روایی آزمون: در پژوهش حاضر برای تحلیل سؤالات در ابتدا بنا به پیشنهاد نانالی^۲ (۱۹۸۷)، به نقل از صدرالسادات و مینائی، (۱۳۸۰) روایی همسانی درونی مورد بررسی قرار گرفت و سپس سؤالات باقی‌مانده به روش تحلیل عاملی بررسی شدند.

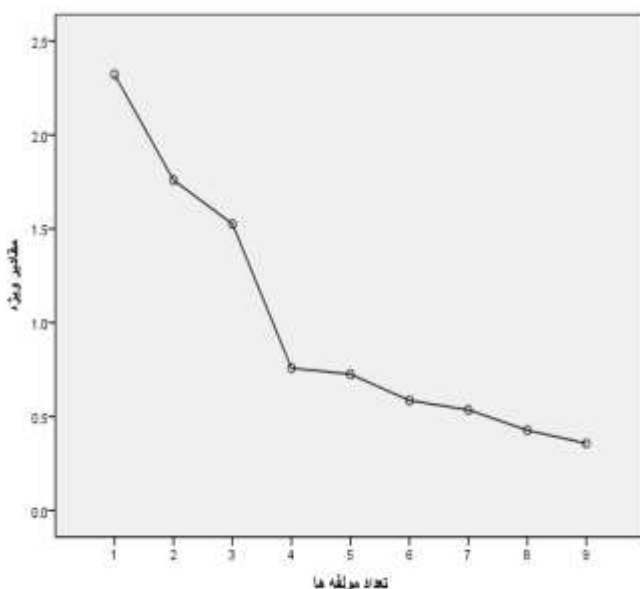
همسانی درونی پرسشنامه: در این روش ساخت درونی پرسشنامه مورد بررسی قرار می‌گیرد. ملاک مورد استفاده برای همسانی درونی همبستگی سؤالات به نمره کل آزمون است. بدین منظور سؤالات ۱، ۱۴، ۱۶، ۲۵ و ۲۶ به علت همبستگی معکوس با نمره کل پرسشنامه از تحلیل کنار گذاشته شد. همچنین، گویه‌های ۸، ۱۷، ۵، ۲۹، ۹، ۱۳، ۱۵، ۳، ۲، ۱۲ و ۲۰ که همبستگی معناداری با نمره کل پرسشنامه (۰/۳۰) نداشتند از پرسشنامه حذف شدند. کتل (۱۹۶۶) بارهای ۰/۳۰ و بالاتر را با حجم حداقل ۱۰۰ نفر، معنادار تلقی می‌کند (صدرالسادات و مینائی، ۱۳۸۰). بدین ترتیب ۱۶ سوال از ۳۰ سوال پرسشنامه به علت عدم ساخت درونی از پرسشنامه کنار گذاشته شد و به علت اینکه همسانی درونی نمی‌تواند سؤالاتی که زیر دو عامل قرار می‌گیرند را شناسائی کند، تصمیم‌گیری در مورد بقیه سؤالات (۱۴ سوال باقی مانده) بعد از تحلیل عاملی صورت می‌گیرد. حال به منظور گردآوری شواهد مربوط به روایی سازه از روش تحلیل عاملی (اکتشافی و تأییدی) بهره گرفته شده است که در ادامه به آن پرداخته می‌شود.

الف) تحلیل عاملی اکتشافی: برای تعیین تعداد عامل یا عامل‌هایی که احتمالاً زیربنای پرسشنامه را تشکیل می‌دهند از معیار درصد واریانس و مقادیر ویژه و نمودار اسکری کتل^۱ و معیار پیشین بهره گرفته شد و برای این مقیاس در مناسب‌ترین حالت ۳ عامل مشخص شد که در مجموع بالای ۶۲/۲۸ درصد از واریانس را تبیین می‌کند که با استفاده از روش تحلیل مؤلفه‌های اصلی و از چرخش واریماکس^۲، ساختار عاملی مقیاس مورد بررسی قرار گرفت. مقدار شاخص کفایت نمونه‌برداری برابر با ۰/۶۳ و اندازه آزمون کرویت بارتلت^۳ با درجه آزادی ۴۳۵ در سطح $P < 0/001$ برابر با ۱۳۰۹/۰۳۸ هر دو معنادار بود. مقادیر قطر ماتریس همبستگی‌های نیز همگی بالاتر از ۰/۵۰ بوده‌اند، مجموعه این سه شاخص قابلیت انجام تحلیل عاملی را نشان می‌دهد. در ابتدا جدول ارزش‌های ویژه ۳ مؤلفه با بار ارزشی بالاتر از ۱ با روش چرخش متعامد^۴ را نشان داد. همچنین در مرحله بعد نمودار اسکری کتل نیز که در نمودار (۱) ارائه شده است، نیز ۳ مؤلفه را پیشنهاد می‌دهد. علاوه بر این معیار پیشین که محقق بر اساس

1. Cottell Scree test
2. Varimax
3. Bartlett test of Sphericity
4. Orthogonal

پرسشنامه مرزهای ارتباطی خانواده (RBQ): ساخت و هنجاریابی

مبانی نظری برای این پرسشنامه تعیین کرده ۳ عامل را تأیید می‌کند. با مراجعه به متن پرسشنامه و عوامل استخراجی، عامل‌ها به نام‌های مرزهای بهنجار، مرزهای بهم تنیده و مرزهای گسسته گردید. جدول واریانس‌های استخراجی نیز نشان داد که ۳ مؤلفه ۶۲/۲۸ درصد از واریانس مرزهای ارتباطی خانواده را تبیین می‌کند.

نمودار ۱. نموداراسکری کتل برای تعیین تعداد مؤلفه‌های مرزهای ارتباطی خانواده

جدول ۱. ماتریس چرخش یافته بارهای عاملی سؤالات مقیاس مرزهای ارتباطی خانواده

مرزهای گسسته	مرزهای بهم تنیدگی	مرزهای بهنجار	گویه‌ها
		۰/۶۸	گویه ۲۱: اعضا به یکپارچه بودن خانواده اهمیت زیادی قائل می‌شوند
		۰/۸۴	گویه ۲۷: در خانواده ما هر یک از اعضای خانواده می‌توانند راحتی نظر خود را بیان کنند
		۰/۸۳	گویه ۲۸: در خانواده ما تمام تصمیمها با مشارکت همه اعضای خانواده گرفته می‌شود

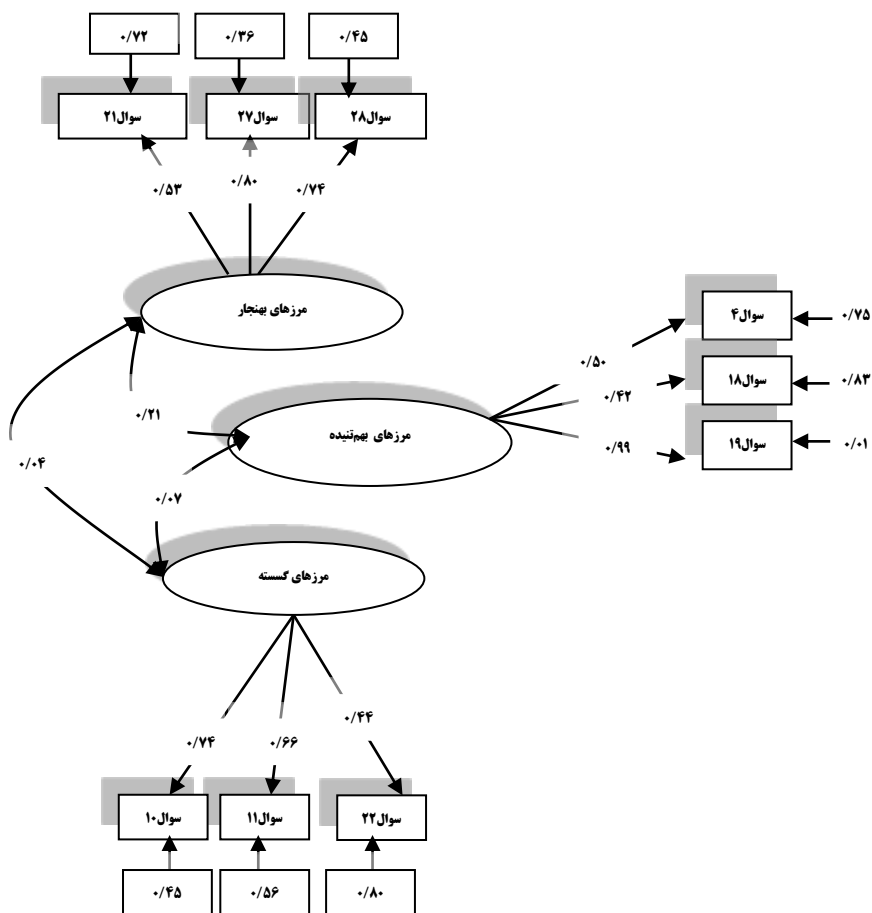

دوره‌ی ۹، شماره‌ی ۴/۱۸۵-۱۶۷	Vol.9, No.4/167-185
گویه ۴: وقتی که مشکلی برای اقوام بوجود می‌آید، خانواده ما شدیداً بر آشفته می‌شود.	۰/۷۹
گویه ۱۸: اعضای خانواده بیش از حد به هم وابسته اند.	۰/۶۲
گویه ۱۹: هنگامی که یکی از اعضا بیمار می‌شود، تمام خانواده آشفته می‌شوند.	۰/۸۳
گویه ۱۰: اطرافیان هیچ حقی برای مداخله در خانواده ما ندارند.	۰/۸۲
گویه ۱۱: مسایل درون خانواده هیچ ارتباطی به اطرافیان ندارند.	۰/۸۰
گویه ۲۲: اطرافیان به راحتی قادر به ورود به دنیای خانواده نیستند.	۰/۶۴

در جدول (۱) مؤلفه مرزهای بهنجار مبتنی بر گویه‌های (۲۷، ۲۸، ۲۱)، مؤلفه مرزهای بهم-تنیده گویه‌های (۱۸، ۱۹، ۴)، مؤلفه مرزهای گسسته، گویه‌های (۲۲، ۱۰، ۱۱) می‌باشند که کل گویه‌ها تحلیل عاملی اکتشافی را تشکیل می‌دهند. ۵ سوال از ۱۴ سوال وارد شده به تحلیل عامل اکتشافی با استناد به دلایل زیر از پرسشنامه حذف شدند: ۱- داشتن واریانس بسیار پایین و پراکنده نسبت به سایر مقادیر واریانس ۲- مقدار همبستگی دو رشته‌ای نقطه‌ای (ضریب تمیز) منفی ۳- مقدار ضریب همبستگی ضد تصویر کوچکتر از ۰/۵، ۴- داشتن بار عاملی کمتر ۰/۴ و نزدیک به هم تحت دو عامل یا بیشتر، ۵- بار شدن به صورت تک عبارت تحت یک عامل. علاوه بر دلایل فوق، بررسی عبارت‌های حذف شده (۲۱ سوال) روشن می‌کند بیشتر سؤالات حذف شده، عبارت‌های بودند که عبارت همتایی از لحاظ مفهومی در پرسشنامه داشته‌اند (ویژگی متورم در ساخت آزمون).

ب) تحلیل عاملی تأییدی: به منظور تأیید ساختار عاملی بدست آمده و آزمون قدرت و معناداری سهم هر یک از متغیرها در اندازه‌گیری سازه مرزهای ارتباطی خانواده، تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول با استفاده از برنامه لیزرل انجام گرفت که در نمودار ۲ ارائه شده است.

پرسشنامه مرزهای ارتباطی خانواده (RBQ): ساخت و هنجاریابی

نمودار ۲. تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول مؤلفه‌های مرزهای ارتباطی خانواده

جدول ۳. پارامترهای الگوی مرزهای ارتباطی خانواده در تحلیل عاملی تأییدی

مجدور	همبستگی	چند گانه	t	خطای معیار	پارامتر استاندارد شده B	برآورد پارامتر b	پارامتر عاملها	گویه‌ها
۰/۲۸	**	۶/۹۷	۰/۰۸	۰/۵۴	۰/۵۴	۲۱ سوال	مرزهای بهنجار	

Vol.9, No.4/167-185					دوره‌ی ۹، شماره‌ی ۱۸۵/۴-۱۶۷	
۰/۶۴	** ۱۰/۱۰۰	۰/۰۸	۰/۸۰	۰/۸۰	سوال ۲۷	
۰/۵۵	** ۹/۳۸	۰/۰۸	۰/۷۴	۰/۷۴	سوال ۲۸	
۰/۲۵	** ۵/۶۲	۰/۰۹	۰/۵۰	۰/۵۰	سوال ۴	مرزهای بهم تنیده
۰/۱۷	** ۴/۹۷	۰/۰۸	۰/۴۲	۰/۴۲	سوال ۱۸	
۰/۹۹	** ۷/۷۹	۰/۱۳	۰/۹۹	۰/۹۹	سوال ۱۹	
۰/۵۵	** ۷/۳۲	۰/۱۰	۰/۷۴	۰/۷۴	سوال ۱۰	مرزهای گسسته
۰/۴۴	** ۶/۹۱	۰/۱۰	۰/۶۶	۰/۶۶	سوال ۱۱	
۰/۲۰	** ۵/۳۱	۰/۰۸	۰/۴۴	۰/۴۴	سوال ۲۲	

$P < 0.01^* P < 0.05^*$

با توجه به اطلاعات جدول (۳)، ضرایب برآورد شده کلیه مسیر با احتمال ۹۹ درصد معنادار می‌باشد. مقادیر پارامتر استاندارد شده برای هر یک از متغیرهای مشاهده شده (نشانگر)، نشان دهنده قدرت بار عاملی بر عامل اعتماد (متغیر مکنون) بوده و مقادیر t بزرگتر از ۲ معناداری این سهم را نشان می‌دهد. ضرایب استاندارد و مجذور همبستگی چندگانه برای هر یک از نشان‌گرها بصورت جداگانه برآورد شده است. این ضرایب در واقع معیار قوت و قدرت همبستگی خطی و مجذور آنها، معرف نسبت واریانس تبیین شده توسط متغیر مکنون است. مقادیر نزدیک به یک نشان می‌دهد که وسیله اندازه‌گیری، مناسب و با مدل اندازه‌گیری به خوبی هماهنگ است. بیشترین ضریب مجذور همبستگی چندگانه متعلق به عامل مرزهای گسسته با سوال ۱۹ می‌باشد. براساس این مقادیر، متغیرهای مورد نظر با توان نسبتاً خوبی مرزهای ارتباطی خانواده را اندازه‌گیری می‌کنند.

به منظور آزمون مدل و مسیرهای آن از روش‌های گوناگون استفاده می‌شود. یکی از روش‌های موجود شاخص نیکویی برازش است و از میان آماره‌های برازش چهار شاخص نیکویی برازش (GFI)^۱، شاخص تعدیل شده نیکویی برازش (AGFI)^۲، ریشه خطای میانگین مجذورات

1. Goodness of Fit Index (GFI)

2. Adjusted Goodness of Fit Index (AGFI)

تقریب (RMSEA)^۱ و خی دو گزارش شده است. جدول ۲ شاخص های نیکویی برازش الگو را که حاکی از نیکویی برازش الگو با داده‌ها است، نشان می‌دهد.

جدول ۴. شاخص های نیکویی برازش الگوی مرزهای ارتباطی خانواده

مجدور خی	درجه آزادی	سطح معناداری	ریشه خطای میانگین مجدورات تقریب	شاخص نیکویی برازش	شاخص تعدیل شده نیکویی برازش
۴۱/۴۲	۲۴	۰/۰۱۴	۰/۰۰۶	۰/۹۶	۰/۹۲

با توجه به جدول (۴) شاخص های نیکویی برازش، شاخص تعدیل شده نیکویی برازش، ریشه خطای میانگین مجدورات تقریب، در سطح خوبی هستند که معرف برازش خوب مدل با داده است. بنابراین، الگوی پیشنهادی و ساختار کلی روابط مورد آزمون به خوبی تأیید شد. آماره خی دو مهمترین آماره برازش است که میزان تفاوت ماتریس مشاهده شده و برآورد شده را اندازه‌گیری می‌کند. معنادار نبودن این آماره، برازش مدل را نشان می‌دهد. مقدار کمتر از ۰/۰۵ برای شاخص ریشه خطای میانگین مجدورات تقریب و مقادیر بالاتر از ۰/۹ برای شاخص نیکویی برازش و شاخص تعدیل شده نیکویی برازش به عنوان ملاکهای انطباق الگو با داده‌های مشاهده شده در نظر گرفته می‌شود. در نتیجه این مدل برای مرزهای ارتباطی خانواده با سه عامل مورد تأیید می‌باشد.

برآورد پایایی و روایی همگرا و واگرا: در نهایت، نتایج پایایی به روش همسانی درونی، پایایی هر سوال، روایی همگرایی و تشخیصی (تمایز) سازه‌های استخراجی بر اساس مدل نهایی در جدول (۵) ارائه می‌گردد.

جدول ۵: تحلیل پایایی، روایی همگرا و تشخیصی مؤلفه های مرزهای ارتباطی خانواده بر اساس مدل نهایی

ASV	MSV	CV	AVE	آلفای کرنباخ	همبستگی سوال با نمره کل	پایایی گویه‌ها	گویه‌ها
۰/۰۲	۰/۰۴	۰/۷۴	۰/۵۰	۰/۷۲۳			مرزهای بهنجار
					۰/۴۵	۰/۲۹	گویه ۲۱: اعضا به یکپارچه بودن خانواده

Vol.9, No.4/167-185					دوره‌ی ۹، شماره‌ی ۴/۱۸۵-۱۶۷	
اهمیت زیادی قائل می‌شوند						
گویه ۲۷: در خانواده ماهر یک از اعضای خانواده می‌توانند براحتی نظر خود را بیان کنند						
۰/۶۱	۰/۶۴					
گویه ۲۸: در خانواده ماتمام تصمیم‌ها با مشارکت همه اعضای خانواده گرفته می‌شود						
۰/۵۸	۰/۵۴					
۰/۰۲	۰/۰۴	۰/۷۰	۰/۵۰	۰/۶۴۱	مرزهای بهم تنیده	
گویه ۴: هنگامی که مشکلی برای اقوام بوجود می‌آید، خانواده ماشدیداً بر آشفته می‌شود.						
۰/۴۳	۰/۲۵					
گویه ۱۸: اعضای خانواده بیش از حد به هم وابسته اند.						
۰/۳۶	۰/۲۰					
گویه ۱۹: هنگامی که یکی از اعضا بیمار می‌شود، تمام خانواده آشفته می‌شوند						
۰/۵۹	۰/۹۸					
۰/۰۰۳	۰/۰۰۴	۰/۷۰	۰/۴۹	۰/۶۳۴	مرزهای گسسته	
گویه ۱۰: اطرافیان هیچ حقی برای مداخله در خانواده ما ندارند						
۰/۵۱	۰/۵۵					
گویه ۱۱: مسایل درون خانواده هیچ ارتباطی به اطرافیان ندارند.						
۰/۴۸	۰/۴۵					
گویه ۲۲: اطرافیان به راحتی قادر به ورود به دنیای خانواده نیستند						
۰/۳۵	۰/۲۰					

نتایج جدول ۵ حاکی از این است که ضریب همبستگی سؤالات با نمره کل پرسشنامه بالاتر از ۰/۳ و پایایی هر سوال بیشتر از ۰/۲۰ گزارش شد، که نشان می‌دهد سؤالات در سنجش مؤلفه‌های مرزهای ارتباطی خانواده از دقت کافی برخوردارند. علاوه بر این پایایی به روش آلفای کرونباخ بالاتر از ۰/۶۰ و پایایی مرکب نیز بیشتر از ۰/۷۰ گزارش شد که نشان می‌دهد هر سه مؤلفه نیز در تعیین سازه مرزهای ارتباطی خانواده از دقت لازم برخوردارند. همچنین نتایج جدول (۴) نشان می‌دهد که برای هر سازه $CR > (AVE)$ و $AVE > 0.5$ در نتیجه مؤلفه‌ها از روایی همگرا برخوردارند. علاوه بر این از آنجایی که برای هر مؤلفه $MSV < AVE$ و ASV

<AVE می‌باشد، بیانگر روایی تشخیصی و واگرایی مؤلفه‌ها می‌باشد. این یافته‌ها نشان می‌دهد که هر سه مؤلفه هدف پرسشنامه را که سنجش مرزهای ارتباطی خانواده می‌باشد برآورد می‌کند (روایی همگرا) و همچنین نتایج حاکی از این است که خرده‌مقیاس‌ها چنان همبستگی بالایی ندارند که همه آنها تبدیل به یک سازه شوند و لذا مؤلفه‌ها تکراری نیستند.

بحث و نتیجه‌گیری

خانواده‌درمانی ساختاری که مبتنی بر نظریه سیستم‌ها می‌باشد، می‌گوید که مرزها تنظیم‌کننده‌ی نزدیکی و مجاورت بین سیستم‌ها هستند (مینوچین، ۱۹۷۴). وضوح مرزهای درون خانواده یک پارامتر مفید برای ارزیابی عملکرد درمان است. در بعضی خانواده‌ها اعضای بیش از حد به هم توجه می‌کنند و ارتباط بین آنها بسیار نزدیک است و در نتیجه فاصله آنها کاهش می‌یابد و مرزها مغشوش می‌شود و «تمایز» سیستم خانواده نامشخص^۱ می‌شود (فیشرمن و مینوچین، ۲۰۱۱؛ ترجمه بهاری، ۱۳۹۶). در مقابل، مرزهای داخلی بعضی خانواده‌ها هم بیش از حد «خشک^۲» و نامنعطف می‌شود، به طوری که ارتباط بین زیرمنظومه‌ها دشوار می‌گردد. به عملکرد مرزی این دونهایت «بهم‌تنیدگی^۳» و «گسستگی^۴» اطلاق می‌گردد (نیکولز و شوارتز، ۲۰۱۲؛ ترجمه دهقانی و همکاران، ۱۳۹۶). در مشاوره خانواده شناخت این مرزها بسیار اهمیت دارد و ساخت پرسشنامه‌هایی برگرفته از چهارچوب نظریات خانواده‌درمانی و مبتنی بر شرایط فرهنگی کشور ایران در تشخیص، و به دنبال آن کمک به انتخاب راهبردهای مناسب می‌تواند در حل بهتر مشکلات ارتباطی خانواده‌ها مؤثر باشد. لذا با استناد بر نظریه خانواده‌درمانی ساختاری مینوچین و مسائل فرهنگی مطرح شده، در پژوهش حاضر پرسشنامه سنجش مرزهای ارتباطی خانواده تدوین و پس از اجرا، اعتبار، روایی و هنجار آن مورد بررسی قرار گرفت. پس از بررسی همسانی درونی و حذف ۱۶ سؤال از ۳۰ سؤال پرسشنامه، بررسی تحلیل عاملی اکتشافی و تأییدی سه عامل به‌نام‌های مرزهای بهنجار، مرزهای بهم‌تنیده و مرزهای گسسته را

1. diffuse
2. rigid
3. enmeshment
4. disengagement

مشخص کرد. در تبیین احتمالی استخراج این عامل‌ها می‌توان گفت از آنجایی که در مرزهای بهنجار، یکپارچگی و انسجام خانواده، ابراز درست و آشکار هیجانات، تعامل درست و روشن، وحدت در کنار فردیت، عدم مداخله در امور شخصی، توجه به نیازهای هر یک از اعضا، مکملیت نقش‌ها حائز اهمیت است (گلادینگ، ۲۰۰۶؛ ترجمه تاجیک اسماعیلی، ۱۳۹۴)، سوالات استخراج شده‌ی نهایی با این ویژگی‌ها همخوانی دارد. همچنین نظر به اینکه از خصیصه‌های بارز مرزهای بهم‌تنیده، آشفتگی خانواده، تاثیرپذیری شدید هر یک از اعضا، عدم استقلال، وابستگی افراطی، مداخله اطرافیان و اعضای خانواده، نامشخص بودن تکالیف و نقش‌ها، نفوذپذیری و حمایت و تماس شدید می‌باشد (مینوچین، ۱۹۷۴؛ ترجمه ثنایی، ۱۳۹۵). در مرزهای گسسته نیز اعضا فاصله‌ی عاطفی و روانی زیادی با هم دارند، از همدیگر کناره‌گیری می‌کنند، به نیازهای هم توجه نمی‌شود، روابط عاطفی محدودی دارند، تحت فشار روانی هستند (گلادینگ، ۲۰۰۶؛ ترجمه تاجیک اسماعیلی، ۱۳۹۴). این ویژگی‌ها با سوالات استخراج شده در مورد مرزهای گسسته در خانواده همخوانی دارد.

برای هنجاریابی ابتدا نمره‌های مرزهای ارتباطی خانواده محاسبه و در جدول توزیع فراوانی طبقه‌بندی شد و فراوانی و اعداد میانی هر طبقه محاسبه گردید. سپس نمرات خام به نمره استاندارد T و Z تبدیل شد. نتایج نشان داد افرادی که نمرات T آنها از میانگین بالاترند از محدوده‌ها و مرزهای ارتباطی خانواده‌های خود بخوبی آگاهند و افرادی که نمرات T آنها از میانگین پایین‌ترند، از محدوده‌ها و مرزهای ارتباطی خانواده‌های خود بخوبی آگاه نیستند. بنابراین می‌توان گفت که سوالات پرسشنامه‌ی موجود از این قابلیت و روشنی برخوردارند که به افراد کمک کند مرزهای ارتباطی موجود در خانواده خود را شناسایی کنند و از آن آگاهی یابند. بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر پیشنهاد می‌گردد که مشاوران خانواده در سنجش مشکلات ارتباطی خانواده از پرسشنامه هنجار شده مرزهای ارتباطی استفاده کنند، تا ضمن شناسایی دقیق‌تر و بهتر مرزهای ارتباطی خانواده، به بهبود روابط خانواده بر طبق مرزهای ارتباطی کارآمد اقدام نمایند و از طریق آموزش مرزهای کارآمد به غنی‌سازی روابط اعضای خانواده کمک نمایند. همچنین مشاوران، روان‌شناسان و پژوهشگران حوزه خانواده می‌توانند از این ابزار در پژوهش‌های مرتبط با مرزهای ارتباطی خانواده، استفاده نمایند و به دانش‌آموزانی

که ممکن است با مشکلات خانوادگی تشخیص داده شوند، کمک کرد تا با تکمیل این پرسشنامه نوع مرزهای موجود در خانواده آنها را تشخیص داده و بر مبنای آن دست به مداخله در روابط موجود در خانواده زد.

از محدودیت‌های این پژوهش می‌توان به محدودیت نمونه اشاره نمود. از آنجا که هماهنگی با آموزش و پرورش به سختی صورت می‌گیرد، دسترسی به نمونه‌های گسترده‌تر کار مشکلی بود. این پژوهش در فرهنگ محدود و خاصی انجام شده است و پیشنهاد می‌شود در جمعیت و فرهنگ گسترده‌تر نیز اجرا شود. این پرسشنامه برای اولین بار در ایران توسط محقق ساخت و هنجاریابی شده است و طبیعتاً با محدودیت‌هایی روبرو است و بهتر است که این پرسشنامه به صورت گسترده‌تری مورد استفاده قرار گیرد تا شاخص‌های روان‌سنجی دقیق‌تری به دست آید. ضمناً، در این پرسشنامه برای شناسایی نوع مرزهای درون خانواده به دانش‌آموزان رجوع شد و ادراک آنها از نوع مرز درون خانواده آنها مورد بررسی قرار گرفت که این ادراک ممکن است در معرض سوگیری یا شرایط خاص فعلی آزمودنی‌ها باشد.

منابع

- تبریزی، مصطفی؛ دیبائیان، شهرزاد؛ جعفری، فروغ؛ کاردانی، مزده. (۱۳۹۱) فرهنگ توصیفی خانواده و خانواده‌درمانی. تهران، انتشارات فراروان.
- فیشمن، اچ. چالز و مینوچین، سالوادور. (۲۰۱۱). فنون خانواده درمانی. ترجمه فرشاد بهاری (۱۳۹۶). تهران: رشد.
- کلود، هنری و تاون سند، جان. (۲۰۱۴). مرزهایی برای کودکان. ترجمه صیادللو، سعید (۱۳۹۵). تهران: انتشارات دانژه
- گلادینگ، ساموئل. (۲۰۰۶). خانواده‌درمانی، ترجمه تاجیک اسماعیلی، ع (۱۳۸۲). تهران: انتشارات تزکیه.
- گلدنبرگ، ایرنه؛ گلدنبرگ، هربرت. (۲۰۱۱). خانواده درمانی، ترجمه حسین شاهی برواتی، حمید رضا. (۱۳۹۷). تهران: روان.
- موسوی، اشرف السادات. (۱۳۸۹). خانواده‌درمانی کاربردی با رویکرد سیستمی، تهران: الزهرا.
- مینوچین، سالوادور (۱۹۷۴). خانواده و خانواده‌درمانی، ترجمه ثنایی، باقر. (۱۳۹۵). تهران: امیرکبیر.

نیکولز، مایکل و شوارتز، ریچارد. (۲۰۱۲). *خانواده‌درمانی*، ترجمه دهقانی، محسن؛ گنجوی، آناهیتا؛ زاده‌محمدی، علی؛ طهماسیان، کارینه. (۱۳۹۶). تهران: دانژه.

- Carr, A. (2012). *Family Therapy*. Translated by Tabrizi, Gh.R (1392). Tehran: Marandiz publication. (Persian)
- Cloud, H., & Townsend, J. (1992). *Boundaries with Kids: When to Say Yes, How to Say No*. translated by Sayyadloo, S. (1387). Tehran Danzheh publication. (Persian)
- Forenell, C., & Larcker, D. F. (1981). Evaluating Structural Equation Models with Unobservable variables and Measurement Error. *Journal of marketing Research*, 18(1), 39-50.
- Gladding, S. (1995). *Family Therapy: History, Theory, and Practice*, Translated by Bahari, F., Seif, S., Bahrami, B., Tabrizi, M., (1382). Tehran: Tazkiye publication. 3th version. (Persian).
- Goldenberg, I., & Goldenberg, H. (2008). *Family Therapy: An Overview*. Translated by Hosein Shahi Baravati (1390). Tehran, Ravan publication. (Persian)
- Kim, E., & Lee, M. (2013). The reciprocal longitudinal relationship between the parent-adolescent relationship and academic stress in Korea. *Social Behavior and Personality: an International Journal*, 41(9), 1519-1531.
- Kline, P. (1994). *An Easy Guide to Factor Analysis*. Translated by Sadralasadat, S.J., Minaei, A., (1380). Tehran: Samt publication. (Persian).
- Matejevic, M., Jovanovic, D., & Lazarevic, V. (2014). Functionality of family relationships and parenting style in families of adolescents with substance abuse problems. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 128:281-287.
- McKinney, C., & Renk, K. (2011). A multivariate model of parent-adolescent relationship variables in early adolescence. *Child Psychiatry & Human Development*, 42(4), 442-462.
- Minuchin, S. (1974). *Family and family Therapy*. Translated by Sanaei, B., (1386). Tehran: Amirkabir publication. (Persian)
- Minuchin, S., & Fishman, H. C. (1981). *Family therapy techniques*. MA: *Harvard University Press Cambridge*.
- Moradi, O. (2017). The Effect of Structural Family Therapy on the Reduction of Obsessive-Compulsive Disorder Syndrome. *Thoughts and behavior*. Eleventh, 43. (Persian)
- Mousavi, A. (2003). *Practical family therapy based on systemic approach*. Tehran: Alzadra publication. (Persian)
- Nichols, P.M., & Schwartz, R. (2005). *Family Therapy: Concepts and Methods*. Translated by Dehghani, M., Ganjooi, A., Zademohammadi. A., Tahmasebi, K. (1387). Tehran. Danzheh publication. (Persian)
- Prochaska, J. O., & Norcross, J. C. (2010): *Systems of Psychotherapy: A Trans theoretical Analysis*. Translated by Yahiya seyed Mohammadi (1390). Tehran. ravan publication (Persian).

- Seiffge-Krenke, I., Overbeek, G., & Vermulst, A. (2010). Parent-child relationship trajectories during adolescence: Longitudinal associations with romantic outcomes in emerging adulthood. *Journal of Adolescence*, 33(1), 159-171.
- Tabrizi, M., Dibaeian, SH., Jafari, F., & Kardani, M. (2006). Encyclopedia of Family and family therapy. Tehran. Fararavan publication. (Persian)

Family Relationship Questionnaire (RBQ): Developing and standardization

A.R. Kiani¹, M. Asadi², A. Shiralipur³ & E. Fathi⁴

Abstract

The present study was an attempt to developing and standardizing Family Relationships Questionnaire (FRQ) based on minuchin family structural model. The total sample was comprised of 200 high school students selected by cluster sampling from Mazandaran, Sari city. The instrument included a researcher-made questionnaire, based on minuchin family structural theory. The results of exploratory factor analysis led to extracting three factors: normal boundary, enmeshment boundary, and disengaged boundary. Also, the results showed that three elicited factors, explain 62.28 variance of family relationship boundaries. Confirmatory factor analysis showed that elicited factors can measure family relationship boundaries as well. Reliability analysis, distinctive and convergent validity of components of family relationship boundaries showed that questions in assessing components of family relationship boundaries are clear and defined. Reliability with Cronbach's alpha was found to be above 0.60 and the composite reliability was found to be above 0.70. It means that, all three components can define FRQ constructs well. For standardization, at first, we calculated scores of family relationship boundaries and categorized that in frequency table. The scores of T and Z showed that the more the scores are greater than the mean, the more the participants are aware of their family relationship boundaries. Finally, the results of this study revealed that this questionnaire has proper validity and reliability and is proper for assessing family relationship boundaries. Therefore, the findings can help us assess family relationship boundaries and take proper strategies in treatment and future studies.

Keywords: Family relationship boundaries, reliability, structural family therapy, standardization, validity

---

1 . Corresponding Author: Assistant Professor, Department of Counseling, University of Mohaghegh Ardabili (Ahmadreza_kiani@yahoo.com)

2 . Assistant Professor, Department of Counseling and Psychology, Arak University

3 . Master of Educational Research, University of Kharazmi

4 . Assistant Professor, Counseling Department, Hazrat-e Masoumeh University, Qom, Iran

